

Napoe-sche Verhalen

met vertaling en aantekeningen door P. TEN KATE E.zn.,
 Zendeling-Leeraar van het Ned. Zendelinggenootschap,
 uitgegeven door N. ADRIANI.

De Zendeling-Leeraar P. ten Kate E.zn., die van 1909 tot 1917 onder de To Napoe heeft gewoond, levert in hetgeen hier volgt weder stof voor de beoefening van het Napoesch, gelijk hij dit reeds gedaan heeft in Jrg. LV (1911), blz. 391—416, LVII (1913), blz. 35—55 en LIX (1915), blz. 65—79. Verder is over het Napoesch het een en ander te vinden in Dl. III van „De Bare'e-sprekende Toradja's van Midden-Celebes”, blz. 116—127.

Het verhaal van Boeriro, dat hier onder staat, is den Heer Ten Kate gegeven door *nTaroi*, een Napoesche schooljongen. In de aantekeningen zijn eenige fouten van dezen verteller verbeterd. Naar den inhoud zijn deze aantekeningen van den Heer Ten Kate; den vorm heb ik een weinig gewijzigd, omdat de Schrijver dit werk niet voor de pers had bestemd. Enkele bijvoegingen van mijn hand heb ik met (Adr.) gemerkt.

1. Boeriro.

Hangkoia ara hadoea taoena, hangana Boeriro. Bitina hambali i Wawowoela, hambali i Moengkoe. Nodo-nodo pea kai, mopakala seo de taoena, napoopa i tahi, mangala kareoeë.

Napeita kai nTalinga, ina opem taoena napoopa Boeriro. Kamanami kai nTalinga naeli: Apa andeamoe? Mehanai Boeriro: Kareoeë pea andeakoe.

In vroeger tijd was er een man, zijn naam was Boeriro. Zijn eene been stond op (den berg) Wawowoela, zijn andere op den Moengkoe. Voortdurend aldus maar, (in die houding) zegt men, ving hij menschen, alsof het kikkers waren en gebruikte ze als aas in de zee om krokodillen te vangen.

Toen zag, zegt men, nTalinga dat de menschen op zouden raken, gebruikt wordende als aas door Boeriro. Nadat nTalinga bij hem was gekomen, zeide hij: Wat is uw voedsel? Boeriro antwoordde

Napekoene nTalinga: Matama andeamoe? Kanaandenami nTalinga naoeli: Qi, bara wei matama andeamoe. Mehanai wori Boeriro: Apa andeamoe? Mehanai nTalinga: Andeakoe bara apa-apa pea, watoe pea. Mehanai Boeriro: Matama?

Kanatoenoenami nTalinga watoe boela haogoe. Kamawaanami, kanaoelinami nTalinga: Penganga! Kapengangana Boeriro, kanahoe-pinami nTalinga, nanawo i ngangana. Kanggoegoe-nggoegoemi kai i taina.

Lioe kai pitoe wengina, matemati Boeriro.

daarop: Slechts krokodillen zijn mijn voedsel.

Toen vroeg nTalinga: Is uw voedsel lekker? Nadat nTalinga het gegeten had, zeide hij: Bah, uw voedsel is niet lekker. Boeriro antwoordde weder: Wat is uw voedsel? nTalinga antwoordde: Mijn voedsel is niets anders dan slechts steenen. Boeriro antwoordde: Is 't lekker?

Toen roosterde nTalinga een witten steen. Nadat hij rood was geworden zeide nTalinga: Doe uw mond open. Daarop deed Boeriro zijn mond open, nTalinga vatte den steen tusschen een tang en liet hem in zijn mond vallen. De steen maakte, zegt men, geborrel in zijn buik.

Na verloop van zeven nachten, zegt men, was Boeriro dood.

AANTEEKENINGEN.

Boeriro en *nTalinga* zijn mythische figuren. In het Bada'-sch komt *Boeriro* voor als een god, dien de tuinpriester bij den aanvang van het plantseizoen aanroept, om het geplante te doen gedijen. In het Napoesche dorp Peore is een steen met een menschegezicht (zonder mond) er op, die *Boeriro* heet en vereerd wordt. Anderen verzekeren, dat *Boeriro*, *Singkana*, *Bantawatoe* en *nTalinga* allen menschen waren, zooals wij, alleen grooter van gestalte.

Mij (Adr.) zijn van nTalinga en *Singkana* door To Napoe de volgende verhalen verteld:

„nTalinga en zijne moeder gingen rijst koopen in Besoa; voor 50 stuks sagoe-dekblad kochten zij een groot varken en 100 bos rijst. Gekomen aan de samenvloeiing van de Oerana en de Tawaelia (op den weg van Besoa naar Napoe, niet ver van Besoa), bleven zij daar een nacht over; des morgens was zijne moeder verdwenen. Vermoedende, dat zij door de watergeesten zou gestolen zijn, rukte nTalinga een *polo*-stam uit den grond, sloeg daarmede zevenmaal op de oppervlakte van het water, waar de rivieren samen-

vloeien; het water liep af en uit den drogen bodem kwam zijne moeder te voorschijn. Zij vertelde dat zij door de watergeesten was geroofd, die haar in hun huis hadden gebracht. Maar nu haar zoon haar had teruggehaald, moest hij haar ook maar dragen; zij wilde niet meer loopen. Bij al hetgeen hij te dragen had, nam hij ook nog zijne moeder op den rug, maar toen hij tehuis kwam, zette hij haar in huis, stampte en kookte de 100 bos rijst en at die op, met het geheele varken als toespijs. Zijne moeder werd boos, dat zij niets meer kon krijgen en verdween daarop; zij liet zich door een stormwind wegwaaien. Toen nTalinga na lang zoeken zijne moeder niet meer kon vinden, zocht hij den dood. Hij kleepte zich fraai aan om behoorlijk in het Doodenrijk te verschijnen en begaf zich tusschen de buffels eener kudde. Daar werd hij door de buffels doodgestooten en opgegeten."

„Singkana's dorp Salodo in Napoe werd eens belegerd door die van Besoa. Geheel alleen stelde Singkana zich tegen hen te weer, doodde er duizend en joeg de andere helft op de vlucht. Vijf dagen daarna ging hij wraak nemen, maar daar zijn amulet en het klokje, dat hij aan zijn zwaard had hangen, verloren gingen, kon hij slechts twee koppen snellen. Toen hij daarvoor feest gevierd had, ging hij terug om de verloren zaken terug te krijgen. De Besoaërs vierden ook feest; hij hing zijne zwaardscheede op in den tempel, zoodat het was alsof hij geen wapenen bij zich had, maar hij had zijn zwaard in een bamboekoker gestoken en als men hem vroeg: wat is daarin? dan antwoordde hij: water, om te drinken. 's Avonds zat hij met de menschen aan, maar al zijn eten wierp hij door de vloerlatten, want als hij het had opgegeten, zou hij de Besoaërs niet meer als vijanden mogen beschouwen. Toen de menschen sliepen, stak hij een fakkel aan, vond bij het licht daarvan zijne verloren zaken, deed ze weer aan, haalde zijn zwaard uit den bamboekoker en hakte er op los; 100 menschen sloeg hij neer. Maar nu werd hij achtervolgd en vluchtte; bij de rivier Tawaelia gekomen, sprong hij er over heen en zoo kon men hem niet meer vervolgen. Nu kwamen de To Bada' te hulp, zij belegerden het dorp Salodo, maar Singkana deed een uitval, doodde 2000 To Bada' en toen de Bada'ers om vrede vroegen, moesten zij 400 *lombe* goud betalen."

Dit zijn dus gewone heldenverhalen, zooals de To Napoe ze ook vertellen van hun nationalen held *Goema ngkoana*. (Adr.)

Hangkoia of *hangko ia* „vroeger”, een sterker woord daarvoor is *iao*.

Hadoea, samenstelling van *ha-*, het eenheidsprefix, met *doea*, een classificeerend woord om personen mee te tellen; het wordt alleen verbonden met *ha-*, bijv. *hadoedoeana* „geheel alleen”, *hadoedoeangkoë* „ik alleen, in mijn eentje”, en met *ro-* (twee), bijv. *rodoedoeanda* „met hun beiden”. Van meer dan twee wordt het niet gebruikt; „drie menschen” is *taloe taoena*. Dit *doea* komt ook in het Bada'sch, Besoasch, Koelawisch, Lindoesch en Pipikorosch voor, als classificeerend telwoord. Het is mogelijk dat *sadoea* of *hadoea* is ontstaan in navolging van *rodoea* „twee”, een geredupliceerde vorm, die intusschen klinkt alsof zij uit *ro-*, voorgevoegd telwoord en *doea*, classificeerend telwoord bestond. Vandaar dat ook alleen *hadoea* en *rodoea* worden gebruikt in de genoemde talen. Zoo heeft het Pipikorosch ook *hameha* en *romeha*, voor „een, twee stuks”, waarin *meha* = *mesa*, een oem-vorm is van het telwoord *isa*, die hier ook weder als een classificeerend woord is opgevat.

Andere classificeerende woorden in het Napoesch zijn: *-boea*, voor algemeene dingen, *-peka*, voor platte dingen, *-ogoe*, voor ronde dingen, *-tepe*, voor kubieke blokjes gambir, *-dolo*, voor opgerolde dingen, *-kaoe*, voor lange dingen, *-tere*, voor dingen die op rijen staan, *-toboe*, voor dingen die op stapels zijn gehoopt. In het enkelvoud en in het tweevoud worden de numerale prefixen *ha-* en *ro-* gehecht vóór den stam dezer woorden, de verdere telwoorden hebben geen prefix-vorm en gaan met het classificeerende woord geen samenstelling aan, doch dit laatste voegt het pron. suff. 3e pers. aan, dus *hamboea*, *romboea*, *taloe boeana*, enz. Deze constructies zijn trouwens gelijkwaardig. De prenasaleering is ontstaan uit *anoe* of *noe*, dat een lidwoord is van het volgende woord. En dat is *-na* evenzeer; *mboea* is dus gelijkwaardig met *boeana*. (Adr.)

Taoena „mensch” is reeds in Jrg. 59, blz. 76 van dit Tijdschrift genoemd onder de woorden, die steeds met het suffix *-na* voorkomen (eene drukfout heeft daar *tooena*).

Hanga „naam” behoudt zijne oorspronkelijke *s* in den vorm *kahasangana* „naamgenoot”, omdat men de opeenvolging van twee *h*'s wil vermijden; soortgelijke vormen zijn: *hasioe* „een el”, (*hioe* „elleboog”), *hasoi* „een lepel vol” (*hoi* „lepel”). Hier is het numerale prefix *ha-* voorgevoegd, maar in den geredupliceerden vorm laat men de *h* onveranderd, bijv. *mohihimada* „met elkaar als vrienden (*mada*) omgaan”; *hihimbela* „gelijk aan elkaar”; in deze gevallen hoort men echter ook *sisimada*, *sisimbela*.

Wawowoela is de naam van een der Oostelijke bergen ten N. van den berg *Sodanga*. *Wawowoela*, dat „boven de maan” beteekent, kan men tegenover onze uitdrukking „ondermaansch” stellen. Eigenaardig is het, dat dit „bovenmaansche” het zielenland, of liever: een der zielenlanden der To Napoe is. Andere zijn: *Kapepea* „de vlakke, de platheid”, *Tineba* „het van trappen voorziene”.

Wawowoela, of *Wawo woela* kan ook beteekenen „de berg Woela” of „het Maangebergte”. (Adr.)

Moengkoe („berg”) is de naam van een der Westelijke bergen die Napoe begrenzen. *Boeriro* is dus een reus, die Napoe in zijn geheele breedte (5 of 6 uur gaans) in één stap kan afpassen.

Nodo-nodo; de herhaalde vorm van dit woord voor „aldus” beteekent, dat het Boeriro's gewoonte was aldus te handelen. Over *nodo*! „zooals dat” en *node* „zooals dit” is reeds in Med. LIX, blz. 78 gesproken. Het bestanddeel *no* van deze woorden komt overeen met Bar. *ewa* „gelijk, als”, bijv. *node* „gelijk dit”, Bar. *ewase'i*; *nodo* „gelijk dat” Bar. *ewasetoe*; *nooemba* „hoe?” Bar. *ewambe'i*? Zelfstandig heb ik *no* nimmer aangetroffen.

mopakala; etymologisch is het juister om te schrijven: *mopakaala*; het grondwoord is n.l. *ala*; *mo-* en *paka-* zijn voorvoegsels. Het Bada'sch zegt *mopaka'ala*. In het Napoesch wordt een oorspronkelijke *aa* weder verkort tot *a*; tusschen *taala* „wij nemen het” en *tala* „bamboe” is geen verschil te hooren. *Mala* „gevangen” zou dus etymologisch *maala* moeten geschreven worden, doch de uitspraak is *mala*. (Ook het Bar., dat anders de *aa* behoudt, zegt *maja* en niet *maaja*. Adr.)

seo is een kleine kikkersoort; andere soorten zijn:

toempc (grootte soort), *tongko* (boomkikvorsch).

de, dat op *seo* volgt, is mij niet recht duidelijk. Stond er *node seo taocna* dan kon de beteekenis zijn: menschen vangen als kikkers. Misschien was *node* vroeger scheidbaar en heeft er gestaan: *no seo de taoena*.

opa „aas”, dat de visschers gebruiken; een andere beteekenis is mij niet bekend.

Karcoeë „krokodil” is aan het Bar. ontleend, waar het luidt: *karioeë*. De beteekenis is „waterdier”; *rioeë* is „in het water” en *ka-* is (nevens *ta-*) een zeer gewoon voorvoegsel van planten- en dierennamen. Nevens *karioeë* staat *kakadjoe* „boschdier”, dat gebruikt wordt ter bepaling van dierennamen, om de wilde soort aan te duiden, bijv. *manoe kakadjoe* „boschhoen”, *wawoe kakadjoe* „wild zwijn”. Wellicht is dit *ka-* ook aanwezig in *kapoena*, Bad. Tawail. „krokodil”, Bentenansch, Siaoesch (dial. van het Sangirsch), Gorontal. (*apoela*) „hond”. De krokodil is „de hond” der goden; zij zenden hem af op iemand dien zij willen dooden of straffen, zooals de jager zijn hond op het wild loslaat. Waarschijnlijk is dus „hond” de oorspronkelijke beteekenis van dit woord. *Karioeë* is zonder twijfel aan het Bar. ontleend, want *ri oeë* is in het Nap. *i owai*; het is ook in het Bar. een wisselwoord en in Napoe zijn geen krokodillen. (Adr.)

napeita heeft het voorvoegsel *pe-*, dat een trachten of pogen aanduidt. Als zoodanig is het ook een beleefdheidsvoorvoegsel; *mai koepeala* „ik kom trachten het te halen” is bescheidener dan *mai koeala* „ik kom het halen”, *mai koepeita tombokoe* „ik kom probeeren mijn loon te zien” is de gewone uitdrukking van iemand die zijn loon komt vragen, dus z. v. a. „mag ik als 't u belieft mijn loon zien”.

kai dat ook reeds in den derden zin van dit verhaaltje voorkomt, is te vertalen met „zegt hij, zeit-ie”. Het Tawaeliasch (gesproken in het Noordelijk deel van Napoe) heeft *kari*.

ina opemi beteekent woordelijk „dat reeds op waren”. Een gebeurtenis die men ziet aankomen en waarvoor men wil waarschuwen, stelt men dikwijls voor als reeds geschied, om van dit standpunt anderen te doen zien hoe bedenkelijk het zou zijn als het eens zoo was. Een Bare'e-spreker zal bijv. vroeg in den morgen zijne reisgezellen aansporen om op te breken, met de woorden: *da mawengimo* „het zal reeds duister zijn”, n.l. voordat we zijn waar we komen willen.

Overigens sluiten *da* en *mo* in het Bar., *ina* en *mi* in het Napoesch elkaar uit, omdat in het algemeen *da* het Futurum, *mi* het Praeteritum aanduidt.

kamainami, de nominale vorm van *mai* met suffix *-na* en enclitisch *mi*, duidt oorspronkelijk aan dat het „komen” reeds volbracht is. De vertaling is dus „Nadat (hij) gekomen was”. Deze constructie is in het Napoesch zeer gewoon, zooals bijv. te zien is in het vervolg van dit stukje en in de nog volgende verhalen. In het huidige Napoesch heeft deze vorm echter de beteekenis van een verhalenden tijd, zoodat hier ook kan worden vertaald: „Toen kwam (hij) aan”.

andea, van den stam *ande*, uit *kande* „eten”; de aanvangs-*k* is in het Nap. bij dezen stam in geen enkelen vorm meer overgebleven; in het Mak. *kande*, *kanre*, Paloesch *kandea* (spijs), Doerisch, Sa'dansch, Mandarsch *koemande* is de volle vorm gespaard. Het Nap. *andea* heeft het achtervoegsel *a(n)*; het is een passief deelwoord, te vertalen met „wat gegeten wordt”; doorgaans beteekent het „rijst”, maar het kan ook „voedsel” beduiden, zooals hier.

mehanai „antwoorden op, beantwoorden”, stam *hana*, Bar. *sono*, met voorvoegsel *me-* en achtervoegsel *-i*.

pea „slechts, maar” wellicht id. met Bar. *podo* „slechts” en *pada* „op, gedaan”, vgl. *wa'anja*, dat zoowel „alle, alles”, als „slechts, niet meer dan, verder niets meer” beteekent. *Pea* moet uit *paja* en dit weer uit *pada* zijn ontstaan. (Adr.)

napekoene „hij vroeg naar, informeerde naar”, *naperapi* „hij vroeg om, verzocht om te hebben”.

matama, Tawaeliasch *matomo* „lekker”; *katama²na* „op zijn lekkerst”, een typisch Napoesche uitdrukking ter aanduiding van den tijd van 8 uur des morgens, als de zon doorbreekt en het lekker warm begint te worden in het koude Napoe. Een ander woord voor „lekker” is *mapea*, 't welk gezegd wordt van lekkernijen zooals spek, die van zelf door de keel glijden. Het wordt ook wel eens boosaardig gebruikt, door iemand die het wel „lekker” vindt, dat een ander door een of ander ongeval wordt getroffen.

wei, zie Med. LIX, (1915), blz. 78.

wori „ook”, dus synoniem met Bar. *wo'oe*.

motoenoe „roosteren” zooals men bijv. met maïs doet.

modaka „koken”, Bar, *djaka*, Minah. *rakan*, *dakan*.

monahoe „koken in het water”, *mopewo* „koken in bamboe”, *mooempalo* „poffen in asch”.

boela „wit” is een bijv. naamw. dat geen voorvoegsel *ma-* voor zich heeft, zooals ook het geval is met *bilo* „blind”, *bongo* „doof”, *langa* „bang”, *tinda* „rustig”, *koi* „klein”, *wooe* „nieuw”.

kamawaanami; hier is het geheele woord *marwaa*, „rood” (in het Napoesch een bijna verdwenen woord) voorzien van het voorvoegsel *ka-* en het achtervoegsel *-na*, zooals ook met vervoegde werkwoordsvormen gedaan wordt, bijv. in dit verhaal *kanatoenoenami*. Wanneer twee zulke vormen onmiddellijk op elkaar volgen, beteekent dit dat het eene nauwelijks is geschied of het andere volgt er reeds op.

penganga „doe je mond open, gaap”, *penganga mboelangi* „doe je mond wijd open”, stam *nganga* „mondholte, inwendige mond”.

hoepi, Bar. *soepi*, Mal. *səpit*, is de naam van de nijptang die in de smidse wordt gebruikt.

kanggoegoe-nggoegoe, ook *kangoe-ngoeoe*, is een geluidswoord, waarmee het rommelen der ingewanden wordt weergegeven.

2. Poiwalinda Bantawatoe hai Boeriro.

Moiwalihe Bantawatoe hai Boeriro. Hidoepahe, mombealamohe i nTiniwini.

Roomohe mombeala indo, matemi Boeriro; matemi Boeriro, nabata Bantawatoe.

Roomo ido, masoelemohe Bantawatoe, masoelemi mai i paidaanda.

2. Strijd van Bantawatoe en Boeriro.

Bantawatoe en Boeriro voerden strijd. Toen zij elkaar ontmoetten, grepen zij elkaar aan te nTiniwini.

Nadat zij elkaar daar hadden aangegrepen, stierf Boeriro, verslagen door Bantawatoe.

Toen dat was afgelopen, keerden Bantawatoe en de zijnen terug, zij keerden hierheen terug naar hunne woonplaats.

AANTEKENINGEN.

Het bovenstaande is weder een andere overlevering omtrent den dood van Boeriro dan in het vorige verhaal is gegeven. Boeriro sneuvelt tegen Bantawatoe, een bewijs dat de laatste in zijn recht was tegenover den eerste.

Poiwalinda is *poiwali* „strijd” (Bare'e *po'iwali*) met het suffix van den 3den pers. mvd. *-nda*, d.i. *-ra*, de korte vorm van *i hira* „zijlieden” (uit. *sira*), met het nasaal tusschenzetsel. De *r* van *ra*, *sira* is aan de R. L. D.-wet onderworpen; het Napoesch heeft op de plaats van dien klank, evenals het Javaansch, *r*, het Bare'e *j*, het Maleisch *d*, dus: Nap. *pare*, Jav. *pari*, Bar. *pae* (uit *pajaj*); Mal. *padi* „rijst in den bolster”, zoo ook Nap. *hira*, Oud-Jav. *sira*, Bar. *si'a* (uit *sija*) en *sira* (ouderwetsche vorm), Mal. *-da*, in *anakda*, woordelijk „hun kind”, pluralis majestatis voor *anaknja* „zijn kind”, met de beteekenis „Z.Edele's kind, Zijner Hoogheids kind”, dus „de prins, de prinses”. Uit den vorm *nda* dien dit achtervoegsel in het Mal. doorgaans heeft, bijv. *boenda*, *kakanda*, *ajahanda*; *anakanda*, *sahajanda*, *adinda* blijkt dat het Mal. ook het nasaal tusschenzetsel bij de aanvoeging van nomina suffixa heeft gehad. In *poiwalinda* is *-nda* een aanduider van den genitief. Staat een persoonsnaam in den genitief, volgt hij dus als bepalend woord op het door hem bepaalde woord, dan voegt dit laatste *-na* achter, wanneer er één, *-nda* wanneer er meerdere eigennamen ter bepaling (dus in den genitief) volgen, bijv. *ahena Soli* „het hakmes van Soli”, *darana Peando* „het paard van Peando”, *baelanda Roetoe hai Ngela* „de buffels van Roetoe en Ngela”. Zie in dit Tijdschrift Jrg. 59, blz. 75, 76.

moiwalihē bestaat uit het deelwoord *moiwali* en het enclitische *he*, het voorn.w. van den 3den pers. m.v. in zijn enclitischen vorm. *Moiwalihē* beteekent dus: „ze streden”; in den volgenden zin vindt men: *hidoepahe* „toen ze elkaar ontmoetten” en *mombealamohe* „ze grepen elkaar aan”. Vgl. het aangetogen artikel op blz. 71. In den laatsten zin vindt men *masoelemohe Bantawatoe* „ze keerden terug, Bantawatoe”, waaruit blijkt dat „Bantawatoe en zijne makkers” zijn bedoeld.

hidoepa, uit *sidoepa*, stam *doepa* „ontmoeten”. Boeg. *sidoepa*. Andere vormen zijn in het Nap. *medoepa* „tegemoet gaan”, bijv. een verwante die uit den vreemde terugkomt, *pedoepa* „geschenk dat een uit den vreemde terugkomende medebrengt voor zijne verwanten”. Het Nap. gebruikt, evenals het Bar. zelden het voorvoegsel *hi-* (*si-*) voor den wederzijdschen vorm. Voorbeelden zijn: *himada* „vriend, vriendin”, *higocloe* „verzameld”, *hintoeuwe* „in vrede met elkaar levend”,

hinoentoe „op eene rij staande”, *higalo* „vermengd”. Het gewone voorvoegsel van den wederzijdschen vorm is *mombe-*, evenals in het Bare'e, bijv. *mombeala* „elkaar aangrijpen”, *mombepoadi* „elkaars broeders, zusters zijn”, *mombépokaahi* „elkaar liefhebben”, *mombepapate* „elkaar dooden”, *mombeoesoeoesoe* „in lagen op elkaar liggen”, *mombedii* „elkaar trekken”; met dit voorvoegsel worden ook nog nieuwe woorden gevormd.

nTiniwini; van deze plaats is de ligging niet bekend. De naam kan beteekenen: „schoon gekapt land, stuk grond waar het bosch gerooid is”, van den stam *tiwi*, *motiwingi* „boomen rooien”, Mal. *těbang*; *nTiniwini* staat dan voor *nTiniwingi*.

indo; in „De Voornaamwoorden”, blz. 77 wordt *indo* „daar” verouderd genoemd en worden de samenstellingen opgegeven, waarin het nog voorkomt; hier is dus een voorbeeld van het zelfstandig optreden van dit aanwijzend bijwoord. In den volgenden zin komt ook het aanwijzend voornaamwoord *ido* „die, dat” voor.

masoele, een vorm met het weinig voorkomende prefix *ma-*; ook *mesoele* komt voor in dezelfde beteekenis. Naast den vorm *soele* bestaat *koele*, dat de bijzondere beteekenis „omgekeerd, ondersteboven, 't binnenste buiten” heeft.

'paidaanda, van den stam *ida* „wonen”, gevormd met het suffix *-a* als plaatsaanduidend achtervoegsel nog zeer gebruikelijk in het Napoesch. Voorbeelden zijn: *pokaradjaa* „plaats van heerendienstverrichting” *pogorea* „braadpan”, beide afgeleid van Maleische woorden: *kěrdja* en *goreng*; *podakaa* „kookplaats”; *Pobohoa*, naam van een plaats waar men vroeger de menschen onthoofdde (*meboho*).

3. To Hamboko.

Nodo pea hai dia: Roomohe kai rataoena do to hamboko, kalaondami kai menahe i pa-ndoeloe.

Hawemohe kai i tampaka pada hai naeli kai tobalilona: Indemoko mengkaroo; iko peami mai lao menahe. Hai naeli kai to wawi-

3. Het Echtbaar.

Aldus, zeggen ze, is het gebeurd: Toen het echtbaar getrouwd was, gingen ze pandan-bladeren halen in het woud.

Toen zij gekomen waren aan den rand van het grasveld, zeide de man: Blijf gij hier; ik zal alleen pandan-bladeren gaan ha-

nenā: Io, laomoko.

Kalaona mpoeoemi kai tobalilona menahe hai naoelia mboeli kai tobalilona: Inee mpoeoena noekoekoeele, nee! Hai naoeli kai towawinena: Io.

Mahaemi kai tobalilona padoe, kalaonami kai moala nahe aoe i wiwi pada. Ba kai mahae natilo hawa; pekakaenami kai i tobalilona, naoeli: Peroeroeina!

Nahadimi kai tobalilona pekaena towawinena, kapelangkanami kai mai. Kahawena kai indo, kanabatanami kai do hawa. Mole barari kai kana hawa nabata, mole tambolona ri kai towawinena nabata. Natente rai kai hambela nabata, hangko kanari kai hawa do nabata, matemī

Kanaangkanami kai towawine, lao i paoebanda, agaiana towawine matemī, hawa wori matemī.

Bara kai mahae, naita mai hawa, mai mopakoeli rangana. Kapenta-boenginami kai. Roomi kai napa-koelii hawa do rangana, kapadoendami kai. Agaiana naisami kai pakoelinda hawa.

Kanaalana wori kai do pakoeli hawa, napopopakoelii towawinena, toewo mboelimi kai do towawinena. Kapesoelendami kai bapo he moanti nahe.

len. En toen zeide de vrouw: Goed, ga gij maar.

Toen ging de man werkelijk pandan-bladeren halen en de man zeide nog eens weer: Ge moet me niet achternaloopen, hoor! En de vrouw zeide: Goed.

Reeds lang was haar man verdwenen, toen ging ze ook pandan-bladeren halen, die aan den rand van het grasveld stonden. Het duurde niet lang, of een reuzenslang beet haar; zij riep tot haar man, ze zeide: Help me!

De man hoorde het geroep zijner vrouw en liep snel er heen. Toen hij aldaar was aangekomen, hakte hij op de slang in. Doch hij gaf niet de slang een houw, maar hakte in den hals zijner vrouw. Hij gaf nog een keer een houw en toen eerst raakte hij de slang en zij stierf.

Toen nam hij de vrouw op en ging naar hunne draagsarongs, maar de vrouw was dood en ook de slang was dood.

Na niet langen tijd zag hij, dat er een reuzenslang aankwam, die zijn kameraad kwam behandelen. Toen verborg hij zich. Nadat de slang zijn makker had behandeld, verdwenen zij. Maar hij kende nu ook het geneesmiddel der slangen.

Nu haalde hij ook het geneesmiddel der slangen en behandelde er zijne vrouw mede en zijne vrouw herleefde weder. Toen keerden zij terug, maar zij brachten geen pandan-bladeren mede.

AANTEKENINGEN.

Een verhaal als dit is mij bekend in het Tondanosch; het is echter in die taal nog niet uitgegeven. In de Tontemboansche Teksten No. 66 (blz. 215 van de vertaling) belikt eene slang de beenderen van een doode en doet ze daardoor weder aan elkaar sluiten. (Adr.)

Het bovenstaande verhaal is een zoogenaamde: *Lolita mpatoeroe* „vertelling bij het te slapen liggen”; *motoeroe* is „te slapen liggen, op de slaapbank liggen”. Het zijn dus vertellingen voor gezellig onderhoud. Er zijn er een aantal van in omloop; het geijkte begin is: *Nodo pea kai dia* „Aldus maar, zegt men, gebeurde het”. Met dit *kai* „zegt men”, dat de verteller telkens tusschen zijne woorden inschuift, werpt hij de verantwoordelijkheid voor de waarheid van het vertelde op zijn zegsman terug.

tohamboko, Bar. *taoe samboko*. Het grondwoord dezer uitdrukking voor „een echtpaar” vindt men terug in het Besoasche *boko* „twee aan elkaar gebonden rijstbossen”, zooals men die schrijlings over een draagstok legt, om ze te vervoeren, dus: *pare taloe bokona* „drie paar rijstbossen”. Mogelijk is *boko*, dat in het Bar. *woko* zou zijn, als het afzonderlijk voorkwam, hetzelfde woord als Bar. *waka*, Mal. *b²kas*; in dat geval is *woko* een jongere vorm van *waka*. In het Bar. zegt men ook *tepasambaka* „verzameld”, woordelijk: „op ééne plek gebracht”. De beteekenis van *samboko* is dan ook: „bijeën, vereenigd”.

rataoena, 3e pers. mvd. van den stam *taoena*, hier wel als passief te vertalen. *Metaoena* is „trouwen”, letterlijk „een mensch zoeken, iemand zoeken”; *petaoena* „bruiloft”, *petaoenaa* „plaats van trouwen”.

menahe is „*nahe* (breedbladige pandan, Bar. *tole*) zoeken”. De bladeren van dezen pandanus scheurt men in reepen en vlecht er regenmatjes en rijstzakken van.

pandoeloe is het hooge oude bosch, *lopo* is de opslag die op verlaten akkergronden opschiet; *wana* heet het woud op de bergen, *kakaoe* is het bosch in het algemeen; men duidt er ook de droge akkers mee aan.

tampaka is de rand eener vlakte (*pada*), zooals er zoovele in Napoe voorkomen, dat trouwens zelf eene groote *pada* is.

mai lao menahe, woordelijk: „(ik) kom hierheen van het gaan pandanzoeken”, d.i. ik ga pandan zoeken..

naoelia „hij zeide tot”, stam *oeli*, voorvoegsel 3e pers. enk., achtervoegsel *-a*, Bar. *-ka*, Mal. *-kan*, Jav. *akèn*, Tawaeliasch *-kaka*, bijv. *noeperadekaka tamamoe ane imba noekadelo* „vraag aan je vader waar je moet zoeken”.

mboeli, Tawael. *mboei*, Bar. *moeni*, Mongond. *boei* („terug-

keeren"), heeft in het algemeen de beteekenis: „wederom, opnieuw", meestal in tegengestelde richting van de vorige daad, bijv. Bare'e: *nasapoe moeni* „hij heeft het weer ontkend" (na het eerst te hebben bekend); *natima moeni* „hij heeft het teruggenomen", *mewalili moeni* „terugkeeren". Waarschijnlijk is Bar. *boei* „kwade gevolgen eener magische gebeurtenis" hetzelfde woord. Daarmee wordt dan aangeduid: de terugkeer der magische kracht die hier of daar is vrijgekomen of uitgestroomd, als kwaad gevolg, de terugslag of de weeromstuit. (Adr.)

noekoekoеле, reduplicatie na de ontkenning is zeer gewoon, om de kracht der ontkenning te versterken: „Ge moet volstrekt niet". Door de voortdurende gewoonte van te redupliceren na een ontkenningswoord, verliest de reduplicatie het bijzondere en wordt een vaste vorm, die geen afzonderlijke beteekenis meer heeft. *Mokoelele* is „volgen, achternagaan"; de stam *lele* beteekent „gerucht", *moanti lele* „gerucht rondbrengen", *mopalele* id.

nee, een geheel ander woord dan de vetatieve partikel *inee*. Het wordt kort uitgesproken, alsof het met hamzah gesloten ware, omdat het eene soort van tusschenwerpsel is, met de beteekenis van het Vlaamsche „zulle?", ons: wil je? he? ja? aan het eind van een zin, bijv. *ane mesoeleko mai*, *noeanti kalewangkoe*, *nee?* „als ge terugkomt, brengt ge een jakje voor mij mee, he?"

padoe „verdwenen, uit het gezicht, weg", synoniem met Bar. *paja*.

aoe, betrekkelijk voorn.w., zie Voorn.woorden, blz. 79. De volle vorm *anoe* komt in het Napoesch niet voor.

ba is de ontkenning, die gewoonlijk met *ara* „zijn" tot *bara* wordt samengetrokken. Voor woordjes als *kai*, *pa*, *pi*, *po* wordt de enkele vorm *ba* gebruikt, zoodat men *bapa*, *bapi*, *bapo* krijgt; toch komt ook met deze encliticae de vorm *bara* voor, dus *barapa*, enz.

natilo; de stam *tilo* beteekent „sneb, snavel"; *motilo* is „pikken of bijten met vooruitschietenden snavel", zooals kippen en slangen doen.

hawa is de naam van den python, die niet giftig is, maar verbazende kracht in zijne kronkels kan ontwikkelen. Een jongen python, die een maand lang gevestigd had en zich om

den arm van een man had gewonden, kon de Heer ten Kate niet van dien arm losmaken.

pekakaenami; *mekakae* „schreeuwen” is ontstaan uit *mekakai*, Bar. id. De *i* gaat in het Nap. vaak in *e* over, wanneer zij op een anderen klinker volgt. Zoo wordt de gevocaliseerde *j*, die tusschen twee klinkers staat, geregeld tot *e* zooals de voorbeelden in Jrg. LV, blz. 406, 407 van dit Tijdschrift aantoonen. Een andere stam *kai*, Mal. *kait*, *kail* „haken”, komt voor in *tokai* „vastgehaakt”, *petokai* n. v. e. soort frambozen; *mokaiki* „opvegen” komt van een stam *kai* die id. is met Minah. *ka'is* „vegen, terwijl de stam van Bar. *mekakai*, Nap. *mekakae* id. is met het op blz. 65 besproken *kai*, Tawael. *kari*, Bar. *ngari* „schreeuwen”, v.g.l. ook *tongare* „schreeuwer”, in het Bar. de naam van het loophoen (Megacephalon maleo).

peroeroei is het gewone woord waarmede men om hulp roept. De stam *roeroe* is id. met Mal. *djoeroet*, Bar. *djoejoe* „gezamenlijk, verrichten, bezitten”; verder valt te vergelijken het Bar. *doedoe*, stam van *mekadoedoengi* „helpen, bijstaan”. Het Nap. bezit ook *modoerei* „helpen”, maar dit is waarschijnlijk een ander woord.

mobata „houwen, met zwaard of hakmes”, Bar. „afhakken”; Nap. *mombebata* „op elkaar inhouden”.

mole „maar, echter, daarentegen, niettemin” geeft een sterkere tegenstelling te kennen dan *agaiana*. Vaak wordt *-ra* of *-ri* nog enclitisch achter *mole* gevoegd. Hier is *mole* het juiste tegenstellend voegwoord, omdat men verwacht dat de man de slang zal doodslaan, terwijl hij zijne vrouw raakt.

agaiana „maar, echter” is moeilijk te verklaren. Indien het gevormd is zooals Bar. *paikanja*, bestaat het uit *agai* en *ana*. Dit eerste moet dan een oudere vorm zijn van het huidige *hai* „en”; *ana* moet dan staan voor *kana*, d. i. *ka* (het voorvoegsel, zelfstandig gebruikt) met suffix *-na*; de geheele uitdrukking beteekent dan, evenals Bar. *paikanja* „en het ware er van, het wezenlijke, dat waar het op aan komt”. Het is ook mogelijk dat *agaiana* staat voor *kakaiana*, af te leiden van *kaia* „veel, groot” en dus oorspronkelijk beduidt: „de meerderheid, grootendeels, hoofdzakelijk”.

kanari is *kana* + *ri*; *kana* is id. met Mal. *kəna* „raak”.

De Indon. *pèpèt* wordt in het Nap. doorgaans *a*, bijv. *kanaoe* „suikerpalm”, Mal. *ènaoe*; *bala* „slijten”, Mal. *bèlah*; *lata* „gebarsten (van den grond)”, Mal. *rèlak*.

tambolo „hals”, vgl. *tawolo* „bamboepijp om er het vuur mee aan te blazen”, en *bolo* „gat”.

natente, stam *tente*, *motente* „herhalen”; *noetente mani hambela* „herhaal het nog eens een keer, doe het nog eens”.

rai „nog” heeft dezelfde beteekenis als *mani*.

hangko, Bar. *oengka*, Mal. *hingga* „van af”; wanneer het de beteekenis „toen eerst” heeft, zooals hier het geval is, wordt het altoos gevolgd door *ri*.

naangka stam *angka*, Tawael. *ongko*, Bar. *oko*, Mal. *angkat* „optillen”.

oeba, *moeba* „in de sarong dragen”; de draagsarong heet echter niet, zooals in het Bar. *paoeba*, doch *komo*, Bar. *koemoe*. Ook als deken gebruikt, heet de sarong *komo*; in onderscheiding daarvan heet de draagsarong dan: *komo popokahao* „wandelsarong”; een kind in de sarong dragen” is *mopaoeba ana ngkoi*.

mopakoelii; stam *koeli*, *makoeli* koud, koel”, *pakoeli* „geneesmiddel” woordelijk „verkoelingsmiddel”, *mopakoelii* „geneesmiddelen aanwenden op”.

mentaboengi heeft het samengestelde voorvoegsel *menta-* dat evenals *mengka-*, den wederkeerenden vorm aanduidt. Andere voorbeelden zijn: *mentabongo* „zich doof houden”, *mengkapoesa* „binnendringen, zich ergens instoppen”, *mengkanawo* „zich laten vallen”, *mengkaware* „opvliegen”, van vogels, *mengkaore* „opstijgen”, *mengkaliwo* „zich gereed maken tot vertrek”.

Nevens *boengi* heeft het Nap. *woeni* en *mowoeni* „verstoppen”, *mowoeniangi* „geheim houden”, *inee noewoeniagina* „verberg het me niet”.

napopopakoelii; het voorvoegsel *popo-*, herhaling van *po-*, beteekent „gebruiken tot”, dus *koepopo-*, *noepopo-* enz,

bapo of *bapa* bestaat uit *ba* en *po* of *pa*, dat met *-i* tot *pi* wordt, bijv. *bapiara* „er is niet meer”, *barapi*, id. Komt er nu in plaats van *-i* een enclitisch pers. voorn.w. bijv. *he*, dan blijft het *pa* of *po*. De *To Winoea*, die de ontkenning *da* gebruiken, zeggen: *dapana ara* „ik heb er niet meer van”. Vgl. het op blz. 66 gezegde.